

Хоровець В. Є.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольського державного університету***Канна В. Ю.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольського державного університету***Тарапатов М. М.,***старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольського державного університету*

КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У розвідці досліджено особливості процесів і механізмів когнітивного конструювання прийменникової каузативності в новогрецькій мові. Типологію ситуацій зі значенням причини становлять 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

У різних мовах незалежно від їхньої морфологічної будови синтаксичні конструкції, смислова структура яких містить логічну пропозицію каузальності (X є причина Y), називають каузальними конструкціями. Каузальна семантика може бути виражена різними каузальними конструкціями, які є способом вираження причинно-наслідкових зв'язків. Тим часом засобами вираження причинно-наслідкових відношень є їх маркери у структурі каузальних конструкцій, до яких належать з-поміж решти – прийменники. З когнітивного погляду прийменники – це орієнтири, які маркують певні точки простору або його зони у вибраній системі координат.

У цій розвідці проаналізовано особливості компонентного складу всіх п'яти типів каузативних ситуацій у новогрецькій мові; ідентифіковано обов'язкові компоненти каузативних ситуацій: для екзистенційної: 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній); для акціональної: 1) агенс; 2) дія (відсутність дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня); для статальної: 1) агенс; 2) стан (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня); для реляційної: 1) агенс; 2) відношення між учасниками ситуації; 3) причинний чинник; для характеристичної: 1) агенс (людина, предмет, явище); 2) суб'єктивні та об'єктивні ознаки та властивості агенса (поведінкові, суспільні), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища; 3) причина (внутрішня або зовнішня). Найчисленнішою виявилася група акціональної каузативності, що об'єднує дії агенса та події, архісеомою семантичної структури якої є субкатегоріальна ознака «акціональність», інтегральними семантиками є інваріантні ознаки вияву прийменникової акціональності, а саме дії, процеси, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення.

Ключові слова: когнітивне конструювання, каузативна ситуація, каузативність, прийменникові конструкції, прийменники причини.

Постановка проблеми. Континуальність світу і фрагментарність кожної мови з її граматичними можливостями дають змогу сегментувати безперервний причинно-наслідковий ланцюжок явищ на кванти і розглядати їх як самостійні фрагменти мислення представників конкретної етнокультури, що мають своє позначення, в тому числі і за допомогою прийменників причини. Прийменникові конструкції є тими квантами причинно-наслідкового ланцюга (каузативного), що містять у згорнутому вигляді повний цикл каузальних відношень «причина–наслідок».

Цей погляд у проекції на прийменники причини актуалізує новий вектор у витлумаченні їхнього значення і функцій. Суть когнітивної природи причинності полягає в онтології зумовленості, бо причинні відношення є первинними серед відношень цієї категорії, оскільки, по-перше, лише їхні значення можуть бути виражені безприйменниковими та прийменниково-відмінковими сполученнями, дієслівними формами, тобто засобами простого речення, яке з'явилося набагато раніше складного. По-друге, всі причинні (та цільові) прийменники є просторовими за походженням [1, с. 68; 2, с. 255], а умовні й допустові відношення пов'язані з часовими [3]. На позначення різноманітних ситуацій причини, або каузативних ситуацій, вживається термін каузативність, під якою розуміють складну, багатопланову категорію, що сягає філософської категорії причинності й відображає реальні зв'язки між об'єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні [4; 5]. Кожна позамовна ситуація є унікальною, проте в мовній свідомості представника конкретної етнокультури вона відбивається як певна типізована подія, або типова ситуація. Якщо така ситуація пов'язана з відображенням якоїсь причини, то така ситуація називається каузативною ситуацією.

Метою дослідження є розкриття процесів і механізмів когнітивного конструювання прийменникової каузативності в новогрецькій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Каузальні конструкції дослідники розглядають в різних аспектах: *семантико-граматичному* (Е.М. Акімова, А.Ю. Бессалов, Дж. Лайонз, І.А. Султанова та ін.), *семантико-структурному* (В.Л. Медінська, І.Я. Рибакіна, А.В. Сташ, Т.А. Яценко та ін.), *лексико-семантичному* та *лексико-синтаксичному* (Ю.Д. Апресян, О.В. Бакулев, О.В. Падучева, І. Пете, А.П. Чудинов та ін.), *функційно-комунікативному* (В.Ф. Велівченко, М.В. Всеволодова, І.Я. Рибакіна) і *функційно-семантичному* (В.Б. Євтюхин, А.П. Комаров, Е.-О. Хааг та ін.). В останніх працях з цієї проблематики постулюється *когнітивний вектор* (А.В. Кожокіна, Е.С. Котвицька, Н.Є. Леміш, М.В. Ляпон, Т.А. Яценко та ін.) як найбільш перспективний, оскільки саме вивчення логічних операцій у конструкціях природної мови дає змогу розкрити когнітивну природу зв'язків мови і мислення, оскільки навколишня дійсність відображається у свідомості людини у вигляді різноманітних форм думки (суджень, понять, умовиводів).

Наукова дискусія навколо прийменника загалом має давню історію і різні напрями її висвітлення: 1) *граматичний* (І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, Є. Курилович, А.С. Колодяжний, О.С. Мельничук, Н. Cuyskens, R. Dirven, Г. Παλαστας, Σ. Χατζησαββίδης); 2) *генетичний* (М. Балла, Б.М. Аксененко, А. Мейє); 3) *функціональний* (В.І. Артюхова, Г.С. Балабан, В.М. Жигадло, Н.В. Єлісєєва, О.І. Смирницький, К. Coventry, R. Carmichael); *семантичний: синтагматичний/парадигматичний* (А.П. Бабушкін, М.В. Всеволодова, А.П. Загнітко, В.О. Плунгян, Л.О. Чернейко, D. Bennet, G. Leech); 4) *когнітивний* (А.Є. Кібрик, О.В. Рахліліна, А. Herskovits, R. Jackendoff, B. Landau, R. Langacker, L. Talmy), де найбільш радикальні погляди в усі часи висловлювалися щодо прийменників причини. Проте у сучасній лінгвістиці відсутні системні дослідження каузальних прийменникових конструкцій у новогрецькій мові, що й зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом постулюється когнітивна здатність прийменників, оскільки за їх допомогою відображається погляд носіїв мов на речі, якості, відношення тощо (Б.Є. Зернов, Ч. Ляхур, Т.В. Поміркована та ін.). У зв'язку з цим прийменники розглядають як орієнтири, що маркують певні точки простору або його зони у вибраній системі координат. Просторові й темпоральні значення прийменників називають координатією речей і подій, показують їхнє місце в часі й просторі, співвідносять ці орієнтири з узагальненими уявленнями людини (О.С. Кубрякова), тобто виражають не лише відношення між словами у реченні, а й є виразниками позамовних відношень.

Під когнітивним моделюванням розуміємо схематичне зображення структур, що представляють сприйняття, збереження і передачу інформації про навколишній світ; процес і механізми побудови когнітивних моделей типових ситуацій (у такому разі каузативних) для відтворення певного фрагмента концептуального простору. У дослідженні визначено 5 типів каузативних ситуацій, які характеризуються інваріантно-варіантним принципом організації, де кожна модель є інваріантом абстрактної ситуації причини, яка реалізується у варіантних моделях, у конструюванні яких беруть участь зокрема і прийменники.

Каузативні ситуації – це сутності епістемічного рівня, які є діагнозом для обґрунтування логічного висновку. Життєвий досвід і фонові знання дозволяють суб'єкту розглядати поза-

мовний знак, тобто саму ситуацію причини як симптом або діагноз для логічного висновку.

Типологію ситуацій зі значенням причини становлять 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття); 2) акціональний тип (дія, подія, явище); 3) статальний тип (стан); 4) реляційний тип (відношення); 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

Основа екзистенційної каузативної ситуації становить дієслово *εἶναι*. На його основі можна виділити три групи буттєвих лексем: 1) дієслова існування; 2) дієслова наявності і приналежності; 3) локативні дієслова [6]. В першу групу об'єднуються лексеми із семами «бути», «існувати», в другу – дієслова наявності і приналежності, а в третю – локативні, які поєднують значення «знаходитися».

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволив виділити два типи ситуацій екзистенційної (буттєвої) каузативності: 1) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована внутрішнім причинним чинником; 2) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована зовнішнім причинним чинником.

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента належать: 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній).

Дієслова існування, своєю чергою, об'єднуються в дві групи за фазою: дієслова початкової фази буття та кінцевої. До предикатів початкової фази відносимо такі, що вказують на виникнення, початок існування, зародження певного стану або процесу, переходу із категорії відсутності в категорію наявності, а предикати, що експлікують кінцеву фазу буття, позначають припинення існування певного стану.

Καὶ τοὺς δυστυχῶς δὲν πραγματοποιήθηκε ποτὲ ἐξαιτίας τῶν μετέπειτα δραματικῶν ἐξελίξεων καὶ τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς [7].

Буттєві лексеми, що утворюють групу локативних дієслів (які поєднують значення «знаходитися»), виявляють як семантику знаходження, так і появи в певному просторовому континуумі: *Ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκεῖ ἦταν βαρὴ ἐξαιτίας διάφορων αρωματικῶν χυρῶν καὶ καμμένου λιβανίου* [7] (сема знаходження).

Аналіз фактичного матеріалу демонструє домінування зовнішнього причинного чинника у ситуації екзистенційної каузативності, яким може виступати:

1) стан речей або фізичного середовища: *... καὶ ἐξαιτίας τῆς τουρκικῆς κατοχῆς δὲν υπήρχαν τέτοιες ευκολίες – ἓνα δευτερο ἄντρα, κρητικῆς καταγωγῆς, ἀπόγονο κάποιου ἀπ' αὐτοῦς ποὺ εἶχαν βρεῖ καταφύγιο στο ἀπομακρυσμένο νησί τους, τὴ Σύμη, μετὰ τὴν ἀποτυχημένη Κρητικὴ Επανάσταση* [7] (стан речей);

2) суспільне або побутове явище: *“Ἐχουμε ἐπιδημία ἐξανθηματικῶς τύπου ἐξαιτίας τοῦ πολέμου”, τῆς εἶπε καὶ τῆς ἔδωσε ἓνα βιβλίο* [7];

3) факт наявності/відсутності особи-каузатора: *Καὶ φίλους εἶχε, με τοὺς οποίους ἔκανε θαυμάσια συντροφιά, ὅμως πάντα ἄφηνε ἓνα μυστήριο να πλανάται γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ λόγω τῶν συχνῶν ἐξαφανίσεων τοῦ ποὺ εἶχαν ἀσφαλῶς να κάνουν με τὰ ταξίδια τοῦ γιὰ τὴ Μαρίνα* [8].

Найчисленнішою виявилася група акціональної каузативності, яка об'єднує дії агенса та події. Під час аналізу зазначеного фрагмента важливою виявляється опозиція значень «внутрішня причина» – «зовнішня причина», оскільки

всю безліч ситуацій акціональної каузативності можна поділити на дві групи: 1) дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником та 2) дії агенса та події, каузовані зовнішнім причинним чинником. У ситуації акціональної каузативності, архісекою семантичної структури якої є субкатегоріальна ознака «акціональність», інтегральними семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової акціональності, а саме дії, процеси, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення. Отже, релевантною виявляється диференціація дії та процесу.

У межах акціональної каузативності виділяється підзначення дії (чи події) та невиконання дії (чи події).

Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчив, що невиконання дії може відбуватися внаслідок:

1) свідомого або несвідомого перешкоджання особою, відмінною від особи агенса: *Συνεπαρμένη από όλη τη μυστηριακή ατμόσφαιρα που ύφαινε όλο και περισσότερο τον ιστό της, δεν άκουσε την πόρτα που άνοιξε αργά πίσω της* [8];

2) внаслідок особистісних (емоційно-психічних, інтелектуально-творчих, соціальних) або об'єктивних (вік, фізичний або фізіологічний стан, зовнішні параметри тощо) характеристик чи станів агенса: *Αρχικά από καθαρό φόβο σκέφτηκε να αγνοήσει την πρόσκληση* [8].

Невиконання дії внаслідок причини зазначеної семантики може бути повним або частковим: *... και θα χαζέψω στο laptop όλες τις νέες αναρτήσεις των φίλων μου στο facebook, που τώρα πια δεν προλαβαίνω από την κούραση να παρακολουθώ* [8].

Згідно з даними нашого дослідження, значення повного невиконання дії внаслідок внутрішнього чи зовнішнього причинного чинника, що виражається прийменниковими конструкціями, передається за допомогою:

1) заперечної частки (не) у поєднанні з предикатами різних типів: *Δεν σου είχα δείξει τίποτα έως σήμερα, από φόβο προς τον αφέντη μου* [7];

2) дієсловами, які містять заперечення: *Γιατί οι άνθρωποι, από φόβο πως οτιδήποτε πουν μπορεί να θεωρηθεί ανατρεπτικό και να τους οδηγήσει στη φυλακή, είχαν σταματήσει να μιλάνε* [8].

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента належать: 1) агенс; 2) дія (невиконання дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня).

Каузована дія агенса (подія) може бути:

1) фізичною: *Κάθε φορά που κάποιος πλησίαζε τα χέρια του προς το μέρος του, έκανε από ένστικτο ένα βήμα πίσω* [8];

2) інтелектуальною: *Κάποιοι λοιπόν αποφάσισαν να αντιδράσουν στη συνωμοσία της* [8];

3) соціальною: *“<...>. Δεν θέλετε να με κάνετε πρώτο όνομα από καλοσύνη, αλλά για να τα κοιμήσετε από τις πωλήσεις”, αποκρίθηκε ο Τζόνι μ'ένα ειρωνικό χαμόγελο* [7].

Для дослідження ситуації акціональної каузативності важливим виявляється виділення опозиції на основі ступеня контрольованості дій агенса, тобто диференціація між навмисними діями (виконання дії відбувається у відповідності до волевиявлення суб'єкта) та ненавмисними (виконання дії відбувається незалежно від волевиявлення суб'єкта):

Τον κοίταξα καλύτερα. Από μια ανεξήγητη παρόρμηση σηκώθηκα και πήγα προς το μέρος του. Κάθισα δίπλα του χωρίς να ζητήσω άδεια [7] (навмисна, усвідомлювана дія);

Κουνώντας το κεφάλι του με απογοήτευση έσκισε τις σημειώσεις του [7] (ненавмисна дія).

У складі двох вищезазначених типів причин можна виділити такі підтипи на ґрунті характеру впливу причини на наслідок: сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Отже, перший підтип становлять причини, що сприяють наслідку, зазначеному предикатом, сприятливому з точки зору очікуваного результату дії цих причин. До вказаного підтипу відносимо такі причинні чинники, які не лише вказують на якісь внутрішні особливості, що сприяють здійсненню наслідку, оскільки будь-яка причина призводить до певного наслідку, а ті, що мають у своєму значенні семантику сприяння: *Ο κόσμος ούρλιαζε από ενθουσιασμό, λες και μπορούσαν οι πιλότοι να τους ακούσουν* [7].

Другий підтип становлять конструкції, що передають несприятливу причину. Пропонуємо розділити цей підтип на дві групи причин: перешкоджаючу та негативну, оскільки в процесі аналізу було виявлено конструкції, що дають пряму вказівку на перешкоджання, унеможливлення певної дії. Решта, своєю чергою, виражають власне негативну причину та її наслідки:

Από φόβο μην το δει ο στρατιώτης, χόθηκα βαθιά μέσα στο βαρέλι μου, και σα θέλησε να με χαϊδέψει, έμεινα πολύ ακίνητος, σα να νύσταξα [7];

Έκανα ένα σύντομο έλεγχο από φόβο μήπως είχε ψοφήσει κανένα ποντίκι ή καμιά αδέσποτη γάτα και μη βρίσκοντας τίποτε, άνοιξα και το καταραμένο ποτάκι [7].

Наступний тип внутрішньої причини становлять конструкції, що передають значення нейтральної причини, тобто причини, яка вважається мовцем чи оточуючими такою, що не призводить до якогось позитивного чи негативного наслідку, не несе у собі емоційного забарвлення та констатується безпристрасно: *Η Άννα έμεινε με τα χέρια ανοιχτά απ'την έκπληξη* [7].

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що внутрішнім причинним чинником (каузатором дії) у ситуації акціональної каузативності виступають особливості:

1) емоційно-психічного стану агенса:

– позитивних (радість, захват, щастя, розчулення тощо): *Ο Τζόνι φούσκωσε από χαρά μόλις θυμήθηκε τη νεαρή κοκκινομάλλα στα γόνατα του Τζο...* [7];

– негативних (страх, обурення, розпач, сором, відчай, горе тощо): *Κάποια στιγμή ακούστηκαν αλυχτίσματα σκύλων και μέσα στο σκοτάδι ασυναίσθητα η Αννέτα μ'αγκάλιασε από το φόβο της* [7];

2) почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт: *Πιο καλά κι από συγγενής, επειδή ό, τι είχε κάνει γι'αυτή δεν ήταν από συμφέρον ή από υποχρέωση, παρά από αγάπη, από συμπάθεια* [7];

3) рис характеру, які мовець приписує агенсу (самовдоволеність, слабкість натури тощо): *Η ρυτidiaσμένη της όψη ακτινοβολούσε από ευγένεια και καλή διάθεση* [7];

4) соціальних (патріотизм, жадібність, байдужість тощо): *Ο Τζόνι χαμήλωσε από ντροπή το κεφάλι, καθώς ο επαίτης είχε μόλις διαβάσει τη σκέψη του* [7];

5) фізичного або фізіологічного стану агенса: *“...Έχω μια μικρή αναμία και λόγω της εγκυμοσύνης πρέπει να κάνω μια ένεση σιδήρου κάθε δέκα μέρες”* [7].

Зовнішнім причинним чинником (каузатором дії чи події) може бути:

1) сфера особи-каузатора:

а) факт наявності каузатора: *... για να τους χτυπήσει στο στόμα αν τόχαινε και λόγω της νάρκωσης άρχιζαν να μαρτυράνε μυστικά και ονόματα συντρόφων* [7];

б) дія та відношення каузатора: *Ο πελώριος δαίμονας που στεκόταν μπροστά του, έμοιαζε να παίρνει δύναμη από το φόβο του παιδιού* [7];

в) дистантні дії каузатора (які експлікуються в контекстах, віддалених від наслідку): *Επιπλέον κάπνιζε σαν φουγάρο, κρυφά στη βεράντα, από αντίδραση* [7];

2) стан речей або фізичного середовища: *Η μόνη ίσως που ποτέ δεν έπαυρε φαγητό σε πακέτο είμαι εγώ, όχι από νοικοκυροσύνη αλλά εξαιτίας των στενεμένων οικονομικών μου* [7];

3) невизначеність причинного чинника: *Ίσως και να μάλωναν για κάποιο ασημαντό λόγο, προσπαθώντας να ξορκίσουν τη φτώχεια τους* [8].

До статальної каузативності відносимо емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні стани агенса. Група зазначеної семантики об'єднує такі підзначення: емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні стани агенса, каузовані внутрішнім та зовнішнім причинними чинниками. Таким чином, під час аналізу зазначеного фрагмента каузативності важливою виявляється опозиція значень «внутрішня причина» – «зовнішня причина».

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента належать: 1) агенс; 2) стан агенса (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня). Однією з особливостей статальної каузативності є те, що здебільшого агенс, тобто особа, яка виконує дію, є людиною. Варто зауважити, що досить часто у цьому фрагменті значення причини агенсом виступають частини тіла, а також органи, що відповідають за емоційно-психічний стан людини.

Обидва фрагменти статальної каузативності (зумовлені внутрішнім та зовнішнім чинниками) реалізуються у ситуаціях, таких як: 1) фізичні стани та 2) емоційно-психічні стани. До фізичних станів відносимо як власне фізичні стани агенса, так і ті, що межують з емоційно-психічними станами, проте, на відміну від останніх, супроводжуються зовнішнім проявом – зміною певних фізичних параметрів внаслідок дії внутрішніх або зовнішніх чинників.

Отже, каузований стан агенса може бути:

1) фізичним або фізіологічним:

а) загальний фізичний або фізіологічний стан агенса: *Πλήρωσε τη διαφορά τρέμοντας από συγκίνηση και κίνησε για την πόλη* [8];

б) зміна стану певних фізичних або фізіологічних параметрів агенса:

– що мають зовнішні прояви (зміна виразу та кольору обличчя, дихання, голосу тощо): *Σε είδα να κοκκινίζεις από ντροπή που τη τύχη σου βρίσκεται σε χέρια βουτηγμένα στο αίμα* [8];

– що мають внутрішні прояви (температура тіла, втома, порушення серцевого ритму, фізична напруженість тощо): *Κάποιοι άλλοι είπαν ότι την είδαν στις πιάτσες του πληρωμένου έρωτα να περιμένει πελάτη τρέμοντας απ' το κρύο* [7];

2) емоційно-психічним: *Την τράβηξε πάνω του να αισθανθεί τη δροσιά του κορμιού της και χαλίστηκε από ευτυχία* [7].

Для новогрецької мови характерна репрезентація значення, що аналізується засобами простого присудка у формі дієслів пасивного стану, або прикметників та дієприслівників у складі другорядних членів речення, причому конструкцією-домінантою є дієслова пасивного стану:

Αντιδρώντας στα υβριστικά συνθήματα που ακούγονταν εναντίον του από μερίδα οπαδών, ... [7] (дієслово пасивного стану);

Κάθισε κατάχαμα σταυροπόδι τρέμοντας από συγκίνηση... [7] (дієприслівник);

Ήταν η φωνή της Ιωάννας, ξέχειλη από ευγένεια, που ήρθε να συγκεράσει το αγενές φέρεσιμο της φίλης της [7] (прикметник).

Внутрішній причинний чинник (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) есплікується за допомогою:

1) насамперед ознакових назв, які передають:

а) емоційний стан особистості:

– позитивних (щастя, радість, задоволення тощо): *Είχε τρελαθεί απ' τη χαρά της στην προοπτική να πάει σχολείο* [7];

– негативних (печаль, журба, страх, розчарування, обурення тощо): *Πόσα χρόνια έμεναν κρυμμένοι, αλυσοδεμένοι από το φόβο του Θεού μέσα του οι δαίμονοι!* [7];

б) фізичний стан (втома, похилий вік тощо): *Έρχεται η μεγάλη ώρα απόψε!, προανήγγειλε κι έπεσε ψόφιος από κόυραση ν' αναστήσει το κορμί του* [7];

в) почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт: *Ο Σέρλοκ Холмс θα είχε χλοιάσει απ' τη ζήλια του* [7];

г) дії агенса: *Η αναπνοή της ξανάβρισκε τον ρυθμό της και τα μάτια της συνέρχονταν απ' το κλάμα* [8].

Зовнішнім причинним чинником (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) може бути:

1) сфера особи-каузатора:

а) факт наявності каузатора: *“Κοίτα, ούτε κι εμείς γνωρίζουμε πώς ήρθαμε”, είπε ο Λουκάς έχοντας αρχίσει να κουράζεται από τις ερωτήσεις* [7];

б) дія та відношення каузатора: *Ο Τζόνι χτύπησε με την παλάμη το μέτωπό του, εντυπωσιασμένος από τη φαντασία του Τζο και των υπολοίπων μελών που επιδίδονταν σε κούρσα πρωτοτυπίας* [7];

2) стан речей: *Ένιωθα λιγάκι σατισμένη από αυτό το απρόσμενο συναπάντημα, μετά και από την εξέλιξη των γεγονότων που είχαν μεσολαβήσει* [7];

3) стан фізичного середовища: *Τα μάτια της κοκκίνιζαν απ' το κλάμα και το θαλασσινό νερό* [7].

Стрижневим компонентом реляційної каузативності виступають предикати відношення, які експлікують причину, що зумовлює відношення між учасниками ситуації. В межах зазначеного фрагмента каузативності виділяємо відношення агенса до інших учасників ситуації та цілеспрямовані дії агенса стосовно об'єкта. Отже, реляційне значення реалізується в таких підзначеннях:

1) відношення агенса до об'єкта, каузоване якими, ознаками, станами або діями самого об'єкта: *... και ο Βρύζας ήξερε ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του εξαιτίας μιας συνταρακτικής ανακάλυψης που είχε κάνει* [7];

2) цілеспрямовані дії агенса стосовно об'єкта: *Κάποτε η γριά ξεπάθωσε και με κλάματα τη ρώτησε πόσο ακόμα θα την τιμωρεί για αυτήν την παλιά απεισκευσία της* [8].

До складу компонентів реляційної каузативності належать: 1) агенс; 2) відношення/дія агенса, спрямована на об'єкт; 3) об'єкт; 4) причина – чинник, що має відношення до: а) об'єкта реляції (якості, ознаки, стани або дії); б) третьої особи чи іншої обставини.

Відношення агенса до об'єкта реляції може бути позитивним, негативним або нейтральним: *Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω στον καλό μου φίλο Λευτέρη Κεραμίδα για τις αλληπάλληλες αναγνώσεις, την επιμέλεια και πιο πολύ για το ενδιαφέρον που έδειξε από την αρχή έως σήμερα* [7].

Цілеспрямована дія агенса стосовно об'єкта з позицій самого об'єкта також може бути позитивною, негативною або

нейтральною: *Та ευχάριστα λόγια του Τόμας έκαναν τη Φωτεινή να χαμογελάσει και να τον αγκαλιάσει σφιχτά από ευγνωμοσύνη* [7].

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що як причинний чинник у ситуації реляційної каузативності може виступати:

1) якості та властивості об'єкта реляції:

а) фізичні, психологічні: *Οι κυρίες την προτιμούσαν για τη σοβαρότητα, την καθαριότητα, τους καλούς της τρόπους και την ιατρική της συνείδηση* [7];

б) матеріальні, соціальні: *Ένας επόμενος τον πλησίασε λόγω της φήμης του στην Δύση και διαβάζοντάς τον διαπίστωσε ότι είχε να κάνει με κάποιον στέρεο, ρομαλέο και δυνατό* [7];

2) дії чи відношення об'єкта реляції: *... και ο Βρύζας ήξερε ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του εξαιτίας μιας συνταρακτικής ανακάλυψης που είχε κάνει* [8];

3) факт наявності третьої особи: *“ Και για έναν πελάτη με δώχνεις έτσι; ”* [7].

У межах характеристичної каузативності виділяємо суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, вмотивовані внутрішнім або зовнішнім причинним чинником. Архісею семантичної структури характеристичної каузативності є субкатегоріальна ознака «характеризаційність», інтегральними семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової характеристичності, а саме суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення.

Для визначення семантичних особливостей підзначень характеристичної каузативності релевантною виявляється опозиція за сферою виявлення причинних відношень «людина» – «навколишній світ». Досліджуваний матеріал засвідчив домінуючу позицію фрагмента «навколишній світ» у новогрецькій мові. Аналіз фактичного матеріалу демонструє, що семантика ситуації характеристичної каузативності включає суб'єктивні та об'єктивні ознаки, властивості особистості (поведінкові, суспільні характеристики тощо), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища, які є наслідком внутрішнього або зовнішнього чинників.

Отже, за даними нашого дослідження характеристичної каузативної ситуації в новогрецькій мові, виділено такі типи властивостей, якостей, ознак:

1) властивості, якості, ознаки, що характеризують людину:

а) психологічні якості: *Αν δεν ήταν η πανέμορφη θέα, θα είχε γίνει μαύρη η ψυχή της από τα νεύρα... ποια, αυτή, να είναι στημένη!* [7];

б) риси характеру, які мовець приписує агенсу: *Η Αριστεά, που από φύση και θέση ήταν ιδιαίτερος συνεσταλμένη προσωπικότητα, ...* [7];

в) ознаки соціального статусу тощо: *... πλην όμως οι συγκεκριμένες δεν θεωρούνταν τόσο αξιόπιστες ως μάρτυρες λόγω της παλαιότερης μακροχρόνιας περίθαλψής τους στο Δρομοκαταίειο* [7];

г) поведінкові властивості: *Εξ αιτίας σας είμαι αυτό που είμαι, και θα είμαι από εδώ και πέρα ...* [7];

2) властивості, якості, ознаки, що характеризують дії, події, явища, пов'язані з активністю або життєдіяльністю людини:

а) специфічні ознаки, психологічні явища, події, існування тощо: *Ευτυχώς το κλίμα γενικά δεν ήταν σπαρακτικά πένθιμο, λόγω της ηλικίας και του ήρεμου “φηνιού” της αποθανούσης* [8];

б) специфічні якості предметів: *Ο Σταύρος εκείνη τη στιγμή κατάλαβε πως όλα αυτά τα πικρόχολα λόγια δεν ήταν η απόλυτη αλήθεια τους, αλλά μεγεθυμένα παιχνίδια του μυαλού λόγω της δύσκολης συγκυρίας που τους βρήκε* [8];

в) специфічні властивості фізичного світу: *Η μυρωδιά ήταν ανυπόφορη λόγω της ζέσθης* [7].

Висновки. У результаті дослідження було встановлено 5 типів інваріантно-варіантних моделей каузативних ситуацій, конструювання яких відбувається засобами прийменникових конструкцій; ідентифіковано обов'язкові компоненти каузативних ситуацій: для екзистенційної: 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній); для акціональної: 1) агенс; 2) дія (відсутність дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня); для статальної: 1) агенс; 2) стан (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня); для реляційної: 1) агенс; 2) відношення між учасниками ситуації; 3) причинний чинник; для характеристичної: 1) агенс (людина, предмет, явище); 2) суб'єктивні й об'єктивні ознаки та властивості агенса (поведінкові, суспільні), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища; 3) причина (внутрішня або зовнішня).

Найчисленнішою виявилася акціональна каузативна ситуація. Її релевантні ознаки – диференціація дієвих та процесуальних предикатів, опозиція «виконання дії – невиконання дії». Маркерами цієї ситуації є такі прийменники: *από, λόγω, σε, εξαιτίας, με, για, ένεκα, υπό*. Для статальної каузативної ситуації, яка є другою за чисельністю, релевантним є каузований стан агенса: емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний. Маркерами цієї ситуації є прийменники: *από, υπό, για, με, λόγω*.

Екзистенційна каузативна ситуація включає такі ознаки, як фазовість (початкова або кінцева фаза) та наявність/відсутність додаткових сем предиката буття. Маркерами екзистенційної ситуації є такі прийменники: *εξαιτίας, λόγω, για, από; від, од, через, на, внаслідок, під*. Для реляційної каузативної ситуації характерним є відношення агенса до об'єкта, цілеспрямовані дії агенса щодо об'єкта, а також специфічність причинного чинника. Маркерами цієї ситуації є прийменники: *εξαιτίας, για, σε, από, για, λόγω*. Ситуація характеристичної прийменникової каузативності є найменш продуктивною. Її маркерами є прийменники *από, εξαιτίας, λόγω, για, ένεκα*.

Література:

1. Ломтев Т.П. Очерки по историческому синтаксису русского языка. Москва : Изд-во МГУ, 1956. 596 с.
2. Якубинский Л.П. История древнерусского языка. Москва : Учпедгиз, 1953. 368 с.
3. Куш Н. Прийменник: основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Випуск 14 / укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк : ДонНУ, 2006. С. 90–95. 400 с.
4. Терешина Ю.В. Типология и межкатегориальные связи английских каузативных get-конструкций. *Вестник Удмуртского университета. Серия «История и филология»*. 2007. № 5-2. С. 175–186.
5. Матвеева А.С. Семантика каузативных конструкций современного английского языка (на материале английских диссертаций на соискание степени магистра). *UNIVERSUM : Филология и искусствоведение*. № 9 (31). 2016. URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/3648>.
6. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2001. 19 с.
7. Corpus of Modern Greek. URL: <http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/>.

8. Ασημακοπούλου Σ. Δίνη (συλλογή διηγημάτων). URL: <http://androapkz.com/pureapps-Δίνη-Στέλλα-Ασημακοπούλου/com.automon.saita.ashmakopoulou.stella.dinh/>.
9. Παπαναστάσιου Γ. Β. Εφαρμοσμένη Γραμματική της Δημοτικής και Συντακτικό. Δημοτικού – Γυμνασίου – Λύκειου και για Επιστήμονες. Δέκατη έβδομη έκδοση βελτιωμένη. Αθήνα: Εκδόσεις “Πρωτεύς”, 2009. 297 σ.
10. Χατζησαββίδης Σ. Γραμματική της Νέας Ελληνικής: Θεωρητικές Βάσεις και Περιγραφή. Τόμος Α' (Φωνητική – Φωνολογία – Μορφολογία). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βανίας, 2009. 288 σ.

Khorovets V., Kanna V., Tarapatov M. Cognitive constructing of prepositional causativity in Modern Greek

Summary. The article deals with the peculiarities of cognitive constructing of prepositional causativity in Modern Greek. The typology of causal situations is comprised of 5 types: 1) the existential type (existence), 2) the actional type (action, event, phenomenon), 3) the statal type (state), 4) the relational type (relation), 5) the characterizing type (characteristic, property, quality, quantity).

In different languages, regardless of their morphological structure, syntactical constructions, the conceptual structure of which contains logical proposition of causality (X is the cause of Y) are called causal constructions. Causal meaning can be expressed by various causal constructions, which are a means of expressing cause and effect relationship. Meanwhile, means of expressing cause and effect relationship are its markers in the structure of causal constructions, which include, among

others, prepositions. From a cognitive perspective, prepositions are orienting points marking certain points in the space or its sectors in the given coordinate system.

The peculiarities of the components of all the five types of causative situations in Modern Greek have been analyzed in the research. Compulsory components of causative situations common for the three languages have been identified: for existential: 1) the subject of the situation; 2) the predicate of existence, appearance or termination of existence; 3) the causative factor (internal or external); for actional: 1) the agent; 2) the agent's action (absence of action) or event; 3) the cause (internal or external); for statal: 1) the agent; 2) the state (emotional, mental, physical or physiological); 3) the cause (internal or external); for relational: 1) the agent; 2) the relationship between the participants of the situation; 3) the causative factor; for characterizing: 1) the agent (person, object, phenomenon); 2) the agent's subjective and objective characteristics and properties (behavioural, social) as well as objective characteristics, properties of objects, phenomena and physical environment; 3) the cause (internal or external). The group of actional causativity, which combines the agent's actions and events, the semantic structure archiseme of which is the subcategorical meaning of the action, whereas integral semes are invariant features of prepositional actionality manifestation, namely actions and processes characterized by cause and effect relationship, has proved to be the most numerous.

Key words: cognitive constructing, causative situation, causativity, prepositional constructions, causal prepositions.